

BUDUĆNOST KAO PROŠLOST

Dr. sc. Damir Kukić, redovni profesor

Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
rektor Univerziteta u Zenici
Fakultetska 3, 72000 Zenica, Bosna i Hercegovina
damirkukic@yahoo.com

Sažetak

Promjene koje su obilježile svijet u protekle dvije godine ukazuju na uspostavu novih geopolitičkih odnosa i nove paradigme. Riječ je o jačanju ideološko-političke prakse utemeljene na principima nacionalističkog i teritorijalnog. To može bitno utjecati na sigurnosnu situaciju u svijetu i u Evropi. Posebno će tome biti izloženi prostori poput Bosne i Hercegovine, gdje dominiraju etnonacionalne politike koje produciraju etničku mržnju i podjele.

Ključne riječi: etnonacionalno, ideologija, paradigma, teritorij, podjele

Uvodni dio

Aktualna geopolitička situacija u svijetu i u Evropi ukazuje na to kako su određeni procesi izazvali bitne promjene i posljedice strateških razmjera. Razmjere tih promjena i konzekvenci su tolike da ih već sada možemo identificirati kao paradigmu, a te procese možemo i trebamo analizirati kroz različite diskurse – od geostrateških i politoloških do ekonomskih i kulturoloških. Iako se ti procesi ne mogu simplificirati i svesti na jednu ili dvije dimenzije, jer je njihov karakter različit, ponovno jačanje političko-ideološke podjele svijeta te revitaliziranje koncepta nacije-države u Evropi neki su od tih procesa koji su nezaobilazni u analizama.

Učestalost i intenzitet terorističkih napada, izbjeglička kriza, koja je započela u drugoj polovini 2015. godine, jačanje pozicije Rusije u međunarodnim odnosima, konflikti na Bliskom istoku, posebno sukobi u Siriji, te rezultati predsjedničkih izbora u SAD-u neki su od indikatora tih paradigmatičkih promjena čija je struktura utemeljena na ideološkim i interesnim podjelama. U kulturološkom i medijskom kontekstu te podjele su često predstavljene crno-bijelim tonovima i arhetipskim slikama sukoba dobra i zla.

Nakon što je nekoliko godina izgledalo kako je EU uspostavila model harmoničnog i konsenzusom prihvaćenog modela razvoja čitave (ujedinje-

ne) Evrope, bila je dovoljna izbjeglička kriza da u nekoliko mjeseci ponovo revitalizira ideju nacije-države i da ideju ujedinjenosti zamijeni ideologijom granice, žice i zida. Brojne izbjeglice iz dijelova Azije i Afrike, koje su spas potražile u Evropi, našle su se na periferiji EU i svojim prisustvom pokazale kako, naoko, ukinute granice itekako postoje. Podizanje novih/starih granica i zidova pokazalo je ne samo dominaciju koncepta nacije-države nego i sliku realnosti, posebno na prostorima bivše Jugoslavije, prema kojoj (etno)nacionalni princip jeste dominantni princip političko-ideološke prakse.

Ideologija granice

Izgledalo je da nakon Drugog svjetskog rata u Evropi, a posebno nakon rušenja Berlinskog zida, više nema mjesta za nacionalističke pokrete i iracionalne političke projekte koji su utemeljeni na nacionalnim mitovima i na kolektivnim imaginarijima retrogradnog karaktera. Proces proširenja EU je, u jednom trenutku, izgledao kao harmoničan proces kojim će se rješavati različiti politički i ekonomski problemi. Izgledalo je i kako će SAD, nakon dokidanja blokovske podjele svijeta, dati svoj veliki doprinos upravo u tom procesu razrješavanja problema, i to ne samo u Evropi.

U tom kontekstu, posebno u Evropi, izgledalo je da su nacionalizam i koncept nacije-države potisnuti u drugi plan. Međutim, takvi stavovi su se pokazali pogrešnim. Izbjeglička kriza, koja je uvjetovala dolazak velikog broja imigranata i izbjeglica iz Azije i Afrike na tlo Evrope, izazvala je, između ostalog, renacionalizaciju i ponovno (etno)nacionalnu homogenizaciju. Istovremeno se odvijao i proces poznat pod nazivom *Brexit* koji istovremeno označava i nastojanje Velike Britanije da napusti EU i da se, eventualno, stvori snažna *anglosfera*. Uglavnom, u kratkom vremenskom periodu pokazalo se kako državne granice nisu ukinute, odnosno kako integracijski procesi u EU nisu ukinuli postojanje granica jer ih oni, ustvari, „čine poroznim i propusnim, a da ih nimalo ne slabe“ (Vlaisavljević, 2012: 221).

Ukidanje Berlinskog zida nije dovelo do ujedinjenja Evrope. Postojeće međunacionalne granice su postale nevidljive, ali one i dalje egzistiraju kao svojevrsna politička, nacionalna i teritorijalna razgraničenja. Koncept ujedinjavanja Evrope i dalje ostaje otvoren, jer se (ne)ukidanje državnih i političkih granica rješava kroz različite društvene prakse koje se odnose i na postojanje pregrada između dijelova populacija koje se razlikuju prema porijeklu i socijalnom statusu.

Princip revitalizacije entonacionalnog principa je posebno došao do izražaja u istočnoj Evropi, odnosno na Balkanu. U tom kontekstu je potrebno posmatrati i tvrdnje da je prije stotinu godina na prostorima od Trsta do Urala

postojalo samo šest država a da danas na istom prostoru imamo 23 države.¹ I na prostorima bivše Jugoslavije nacionalizam je postao najvažnija pokretačka snaga kako za stvaranje novih država, tokom devedesetih godina XX stoljeća, tako i za kreiranje aktualnih političkih projekata i političke kulture.

Ovi procesi su naročito bili intenzivni na prostorima Bosne i Hercegovine. Njena državnost je od početka do danas opterećena pristupom koji favorizira etnonacionalne podjele koje su utemeljene na konceptu različitosti (kulturalnih, vjerskih, jezičkih) i teritorijalne pripadnosti. Tri dominantne nacionalne skupine (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) i snažan utjecaj predstavnika triju vjerskih zajednica (islamske, katoličke, pravoslavne) prezentiraju matricu unutar koje su se modelirale dominantne političke partije i političke strategije u Bosni i Hercegovini. Njihovi različiti interesi, intenzivirani i utjecajima iz Srbije i Hrvatske, s različitim stupnjem odgovornosti i krivice, doveli su do rata čije se posljedice osjećaju i danas.

Etnonacionalni politički projekti u Bosni i Hercegovini nikada nisu prestali insistirati na podjelama i principima razgraničenja. Neki od njih su, ponekad u prigušenom tonu, ali nikada ne odustajući od toga, prizivali i odvajanje dijelova teritorija Bosne i Hercegovine i njihovo pripajanje drugim državama. U svojim ideološkim prezentacijama i političkoj praksi ključni etnonacionalni politički subjekti su te teritorije uvijek označavali etnoteritorijalnim vlasništvom bez obzira na to kojom logikom i kojim pravnim i demokratskim procedurama se došlo do takvog političkog zaključka.

Jačanje koncepta nacije-države u Evropi, revitalizacija uloge Rusije u međunarodnim odnosima te rezultati predsjedničkih izbora u SAD-u mogu, na bitan način, utjecati na političke događaje na periferiji Evrope, a to su upravo prostori bivše Jugoslavije i, posebno, Bosna i Hercegovina. Spomenute promjene, moguće dijelom uvjetovane i porastom broja terorističkih napada, te valom izbjeglica koji se može ponoviti s još većim intenzitetom, već sada utječu na jačanje različitih retrogradnih i populističkih političkih snaga u Evropi. Taj trend može direktno odrediti budući proces (dez)integracije Evrope.

Ovi elementi mogu se posmatrati u okviru geopolitičke paradigme koja insistira na relaciji između suvereniteta, identiteta i nacionalizma. U tom okviru se određuje nacionalni teritorij i konstruira politička praksa koja garantira moć. Istovremeno, ti elementi ukazuju na to kako su suvremeni nacionalizmi određeni i pitanjem nacionalnog identiteta i procesom globalizacije. Na taj način, uzimajući u obzir kako funkcioniše suvremena kultura sjećanja i stvaranje novih/starih nacionalnih identiteta, može se analizirati ovaj novi

¹ Prema Kuljić, T. (2006): *Kultura sećanja – teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, Beograd: Čigoja štampa, str. 190.

geopolitički trend i uspostaviti veza između „neoliberalnog postuliranja kraja istorije i mnoštva izmišljenih novih monumentalnih nacionalnih istorija“ (Kuljić, 2006: 36).

Upotreba i reinterpretacija prošlosti danas ima globalizacijski karakter. Jedna od ključnih komponenti te globalizacijske faze jeste intenziviranje ideološko-vrijednosnog konteksta unutar kojeg se evociraju određene slike prošlosti. Takva kontekstualizacija ima svoju osnovnu funkciju da u prvi plan postavi predstavu o prošlosti sa „snažnim mobilizacijskim ideološko-moralističkim potencijalom“ (Kuljić, 47). Višeslojna prošlost se pretvara u svojevrsnu globaliziranu medijsku industriju, postfaktičko doba s elementima spektakla u kojem se sjećanje temelji na jednostavnim, crno-bijelim slikama.

Takve pojednostavljene slike prošlosti postaju i značajni obrasci suvremene političke prakse. Intenziviranje trenda prema kojem se u političkom prostoru, olako i medijski spektakularno, proglašavaju saveznici i neprijatelji, izražavaju govor mržnje i diskriminacija neistomišljenika, ukazuju na ozbiljne promjene prema kojima politički diskurs odgovornosti i javnog interesa prepušta prevlast netolerantnom i agresivnom političko-ideološkom mehanizmu.

Ovo ima svoju specifičnu težinu kada je riječ o (ne)očekivanoj promjeni koju donosi politička praksa novog predsjednika SAD-a. Dovoljno je pogledati najave da administracija novog predsjednika SAD-a neće bitnije mijenjati odnos prema problemu globalnog zatopljenja, uz mogućnost da se SAD povuku iz Pariškog klimatskog sporazuma, što može izazvati ogromne migrantske valove u dogledno vrijeme, pa da se uoči bitan nedostatak empatije i odgovornosti spram sudbine i statusa miliona građana ove planete.

Gestrateške promjene koje se dešavaju, ili su se već dogodile, počivaju na jačanju onih ideoloških postavki koje preferiraju nacionalističke vrijednosti. Takve postavke su usmjerene ka zatvaranju, netoleranciji spram drugog, razvijanju ksenofobije i politike distance. Istovremeno se razvija globalizacijski proces u kojem je primjetno stalno davanje prednosti isključivo profitabilnim interesima, tako da se ova dva ideološka projekta, na prvi pogled nespojiva, pokazuju kao dijelovi jedinstvene paradigme.

Ideološko-političke matrice, koje sada nastoje dominirati, stvarnost, koju i inače doživljavamo putem simboličke konstrukcije, nastoje strukturirati i predstaviti kao cjelovitu. Taj proces se odvija na simboličkoj ravni jer je sama slika stvarnosti uvijek konstruirana i strukturirana putem simboličkih sredstava. Stvarnost se nikada ne pojavljuje direktno, nego se ona predstavlja „putem svoje nekompletno-promašene simbolizacije“ (Žižek, 2011: 46), a tu se pojavljuje i potreba da se iz kreirane slike stvarnosti potisnu određeni antagonizmi. Funkcioniranje ideoloških matrica zahtijeva potrebu ne da se sakrije

stvarnost, nego da se prikrije „primordijalno potisnuto, nepredstavljivo X“ te stvarnosti (Žižek, 47).

A to što je potisnuto jeste ono što narušava ideološku sliku nekonfliktnosti društvene strukture. Međutim, stvarnost nije nekonfliktna, posebno za društva čiji je osnovni princip egzistiranja etnonacionalnog karaktera. Upravo taj potisnuti antagonizam, odnosno ono što je sakriveno i nepredstavljeno, pojavljuje se kao svojevrsna fantazija u liku Drugog. Taj Drugi je neprijatelj, on je ta fantastična opasnost koja nas opsjeda. Jačanje nacionalističkih ideologija označava i intenziviranje procesa konstrukcije konceptualnog neprijatelja, kako u eksplicitnom političkom jeziku tako i u kulturi sjećanja i u medijskim sadržajima.

Međutim, i u uvjetima te nove paradigme, koja ukazuje na to kako i u Evropi i u svijetu jačaju nacionalna homogenizacija i proces zatvaranja spram drugog i drugačijeg, neophodno je razlikovati liberalni i neliberalni nacionalizam. Ovaj prvi ima svoje utemeljenje u postavkama liberalizma, gdje do izražaja dolazi modernost i jednakopravnost svih članova političke zajednice „bez obzira na razlike, čak i razlike etniciteta“ (Tejlor, 2000: 256) i ima aspiracije na patriotizam. S druge strane, predmoderna društva njeguju neliberalni nacionalizam, a takav je onaj s prostora bivše Jugoslavije, koji identificira naciju prema etničkim i rasnim principima, tako da preuzeti elementi modernosti u takvom nacionalizmu „nisu ni od kakve pomoći“ (Tejlor, 257).

To posebno važi za Bosnu i Hercegovinu, koja predstavlja sliku „nepomirljivih podjela, zemlju-amblem etničke mržnje i netrpeljivosti“ (Vlaisavljević, 2013: 226). Princip očuvanja granica, koji njeguje EU i koji se nalazi u „gravitacijskom jezgru“ (Vlaisavljević, 2012: 223) njenih integracija, jednostavno je nedostižan za ovakvu Bosnu i Hercegovinu koja ne može da se oformi kao jedna nacija-država, a još teže kao država utemeljena na građanskom principu. U takvoj situaciji kao posljedicu imamo činjenicu da Bosna i Hercegovina ne funkcioniše kao tipična evropska država u kojoj se nacionalna državotvornost određuje jasnim granicama.

Principi podjele

Bosna i Hercegovina je u svom modernom obliku počela egzistirati nakon raspada bivše Jugoslavije. Raspad bivše Jugoslavije te žestoki rat koji se vodio na prostorima Bosne i Hercegovine možemo posmatrati, između ostalog, i u kontekstu podržavanja koncepta nacije-države, odnosno jačanja etnonacionalizma u Evropi. Djelovanje etnonacionalizma je prisutno širom Evrope, ali je ono, u posljednjih tridesetak godina, svoj dramatičan oblik dobilo u Istočnoj Evropi, a to znači i na Balkanu i u Bosni i Hercegovini.

Atlantska ili Zapadna Evropa je formirana tokom XIV i XV stoljeća, a svoj današnji oblik Centralna Evropa je poprimila uglavnom u XIX stoljeću. Istočna Evropa, koja predstavlja dio prostora između centralne Evrope i Rusije, jeste, u političkom i povijesnom smislu, jedan novi entitet na tlu Evrope jer moderno oblikovanje tog prostora započinje nakon Prvog svjetskog rata i odvija se, uz raspad SSSR-a, do danas.

Poimanje nacije kao političke zajednice građana koji su jednaki pred zakonom često je u Evropi bilo ugroženo i reducirano od koncepta etnonacionalizma, prema kojem je nacija nešto što je već zadato i određeno, odnosno prema kojem je razlika između pripadnika različitih nacija nešto što je *prirodno*. Stvaranje nacija i država u Evropi može se, jednim dijelom, posmatrati i kao povijest ispunjena strahom, ksenofobijom i netrpeljivošću spram Drugog. A taj Drugi je onaj koji ne pripada *našoj* kulturi i *našem* jeziku.

Zavisno od toga koji se aspekt posmatra, nacionalizam se može definirati na različite načine. Zato možemo pronaći teorijske postavke o naciji i nacionalizmu koje su klasificirane kao: primordijalni pristup, etno-simbolički model, te kao moderni pristup. Nacionalizam se može posmatrati poput ideje, doktrine, odnosno kao pojam koji uvijek sadrži i etničke elemente. Nacionalizam se posmatrao poput političke akcije u ime imaginarne zajednice (Anderson, 1990), ili se definirao kao oblik ponašanja i politički princip, a u određenim postavkama se analizirao kao politička praksa čiji je cilj kreiranje političkog identiteta (Tejlor, 236).

Ideologija nacionalizma podrazumijeva posebnu formu – riječ je o teritoriju kao mitologiziranom prostoru koji, u okviru te ideologije, funkcioniše kao specifičan simbol čiji je zadatak da ujedini naciju i omogući konstituiranje nacionalnog identiteta. Na taj način nacionalni teritorij postaje i biološka odnosno botanička metafora (Tabak, 2015: 405), a sama nacija, kreirajući vlastite simbole i mitske narative, počinje da egzistira kao biće čija je priroda *ukorijenjena* na tom teritoriju. Tako određena priroda ukorijenjenosti jeste ujedno poziv na dvostruko ponašanje: taj teritorij se prihvata kao isključivo vlasništvo nacije; svako ko dolazi s druge strane granice tog teritorija posmatra se kao Drugi.

Ratni sukobi u Bosni i Hercegovini su upravo i pokazali kako teritorij funkcioniše kao glavni ratni cilj – nasilno zaposjedanje teritorija i njihovo etničko čišćenje bile su, a tako će biti i u budućnosti, ključne aktivnosti u realizaciji formiranja suvremenih etnonacionalnih identiteta na području Bosne i Hercegovine. Međutim, to ratno otimanje i prisvajanje zemlje u Bosni i Hercegovini, u ime etnonacionalnih interesa, još nije dovelo do mira, nego se sada rat „samo preselio u simboličku stvarnost zakona“ (Vlaisavljević, 132),

što znači nastavak borbe usmjeren prema legaliziranju ratnog zaposjedanja teritorija.

Povezivanje nacije i njenog identiteta s teritorijem ostvaruje se kroz posebne naracije političkog i kulturalnog karaktera s ciljem evociranja slika iz prošlosti. Taj proces podrazumijeva podsjećanje na tradiciju i stvaranje predstave o kontinuitetu nacionalnog identiteta. Pojedina tumačenja i postavke smatraju kako su ove predstave o prošlosti i tradiciji često namjerno izmišljene, ali da su uvijek i inovativne (Tabak, 2015: 406) jer se oživljavanjem slika iz prošlosti kroz nove narative ustvari prekida odnos s prošlosti, što ima za cilj stabiliziranje etnonacionalnog identiteta i njegovog pozicioniranja kao kontinuirane egzistencije na određenom teritoriju.

Pojedini autori, kreirajući teorije nacije i analizirajući djelovanje nacionalista i političkih subjekata koji su utemeljeni na tom principu, smatraju kako nacionalizam podrazumijeva izrazito destruktivne i antidemokratske oblike djelovanja. U tom kontekstu se ističe kako nacionalističke ideologije insistiraju na arhetipskoj podjeli svijeta na dobre i loše, odnosno na političkom i kulturološkom modelu bipolarnog karaktera: prijatelj – neprijatelj. Pripadnici drugih nacija se posmatraju ili kao saveznici ili, što je najčešći slučaj, kao mitski neprijatelji, tako da za nacionalnu ideologiju povijest i politika predstavljaju, prevashodno, neprestanu međusobnu borbu različitih nacija.

Pokušaj demokratizacije Istočne Evrope i Balkana, prije svega, značio je rušenje socijalističkih režima i transformaciju društva iz jednopartijskog u pluralni politički sistem. Nacije koje egzistiraju na tim prostorima su subjekti čija je politička kultura opterećena političkim i ekonomskim problemima, strahom od drugih, te nedostatkom strateških planova i vizija. Političke nacionalne elite u ovim zemljama uglavnom preferiraju ideologiju straha, konflikta i ksenofobije, tako da ove nacije, uprkos dobijanju suvereniteta, još uvijek imaju problema u odnosima s drugim nacijama te s međusobnim granicama i interesima.

Proces transformacije je u mnogim slučajevima, posebno na Balkanu, bio označen agresivnim nacionalističkim političkim akcijama koje su eskalirale i u ratne pohode. Formalno je izgledalo da se u tim društvima krenulo putem demokratizacije – stvoreni su višepartijski parlamentarni sistemi i modelirani slobodni izborni procesi. Međutim, ta transformacija na Balkanu, i posebno na prostorima bivše Jugoslavije, nije donijela promjenu u političkoj kulturi pojedinih nacija i njihovom ponašanju spram drugih nacija.

Raspad bivše Jugoslavije donio je na vlast nove političke pobjednike. To su bile političke partije odnosno politički subjekti koji su se nametnuli kao ključni zaštitnici i predstavnici etnonacionalnih interesa. Dolazak novih po-

litičkih partija i subjekata na vlast uspostavio je vladanje, isključivo, prema nacionalnom principu i prema kriteriju teritorijalnog nacionalizma. Sve to je označilo stvaranje jednog političko-ideološkog prostora koji je prividno demokratiziran slikom višepartijskog sistema. Ustvari, taj prostor je u potpunosti bio podređen nedemokratskom, agresivnom i za konflikt spremnom etnonacionalnom (veliko)državnom projektu.

Proces društvene tranzicije, posebno na prostorima bivše Jugoslavije, imao je samo deklarativni karakter. Nacionalne političke elite su u većini balkanskih zemalja, a posebno u Bosni i Hercegovini, umjesto u proces demokratske konsolidacije, ušle u proces revitalizacije i jačanja (etno)nacionalnih interesa. U tom kontekstu politička retorika je poprimila funkciju i oblik mitoloških narativa s ciljem oživljavanja posebne kulture sjećanja. Takve aktivnosti, koje su podržane od dominantne ideologije, što je odlika načina djelovanja brojnih političkih institucija i ideoloških pokreta (Hobsbawm, 1983: 7), bile su usmjerene ka revitaliziranju nacionalnih mitova i modeliranju slika iz kolektivnog pamćenja u kojima se stvaraju pozitivne predstave o vlastitoj naciji i izrazito negativne slike o drugim nacijama.

Politizacija i izmišljanje prošlosti, ili pojedinih perioda i događaja iz prošlosti, postali su najbitniji elementi nacionalističkih ideologija. Novoformirano kolektivno pamćenje, selektivno u skladu s nacionalističkom ideologijom, kreiralo je sliku prošlosti, a ako ta prošlost nije odgovarala sadašnjosti onda se izmišljala adekvatna prošlost. Takve kreacije su funkcionirale i funkcioniraju kao produkti kulture laži (Ugrešić, 2002: 161): “kultura laži se uspostavlja terorom zaborava (tjeraju vas da zaboravite ono čega se sjećate) i terorom sjećanja (tjeraju vas da se sjetite onoga čega se ne sjećate)”.

Na prostoru zapadnog Balkana, koji je etnički izmiješan pa se ne može u potpunosti primijeniti princip stvaranja nacije-države jer bi, vjerovatno ne bez ljudskih žrtava, broj tih nacija-država neprestano rastao, politički mitovi su uglavnom utemeljeni na dvije vrste predstava o vlastitim nacijama: nacija kao *ante murale* (nacija kao predziđe i zaštitnik civilizacije) i nacija kao žrtva. Na sličan način može se tvrditi kako se prošlost na Zapadnom Balkanu na kraju XX stoljeća izmišljala i rekonstruirala (Kuljić, 191): „(1) u cilju razgraničenja od srodnih nacija, i (2) radi predstavljanja svetlu u naročitom misionarskom svetlu“.

Evociranje slika iz prošlosti modeliranjem i dopunjavanjem, izmišljanjem i neobjektivnim tumačenjem, u zemljama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije, podređeno je aktualnim etnonacionalnim političkim i ideološkim projektima. Selektivna kultura sjećanja u tim zemljama često insistira na elementima iz prošlosti koji imaju konfliktni potencijal i koji, kao takvi,

predstavljaju snažan motiv za homogeniziranje vlastite nacije i mobiliziranje njenih pripadnika protiv drugih nacija.

Različite ideologije, koje su utemeljene na principima zatvorenosti i isključivosti, određivale su politički život u BiH tokom XX i početkom XXI stoljeća. Posebnu opasnost za političku opstojnost i razvoj BiH predstavljaju velikonacionalne ideologije. Te ideologije su odbacile sve ono što je došlo od drugog, tako da se može konstatirati da nikada etnička/nacionalna višestrukost u BiH i „disparatne percepcije *zemlje, historije, kulture* nisu tako ultimativno utjecale na formuliranje političkih ciljeva“ (Lovrenović, 2010: 28). Na taj način je zapostavljena, s velikim izgledom da bude u potpunosti i odbačena, kulturološka raznolikost BiH koja je trebala biti razlogom za njenu otvorenost i visok stepen demokratičnosti.

Tripartitna etnička podjela u bosanskohercegovačkom društvu je intenzivirana i djelovanjem etnonacionalnih politika i iz Srbije i iz Hrvatske, koje su nastojale podijeliti teritorij Bosne i Hercegovine. Aspiracije na oduzimanje dijela bosanskohercegovačkog teritorija su posebno izražene u Srbiji, što njihovi politički partneri u Banjoj Luci otvoreno i izražavaju. Osim toga, i nerazgovijetna politika međunarodne zajednice i međunarodnih faktora je često hrabrila političke nacionalne elite u Bosni i Hercegovini da djeluju na nedemokratski i neefikasan način.

Takvi modeli ponašanja su u prošlosti izazvali i intenzivirali međunacionalne konflikte, koji su eskalirali ratom i agresijom. Ali, iako je rat zaustavljen Dejtonskim sporazumom, mir je pokazao svu težinu političkih problema i dubinu podijeljenosti bosanskohercegovačkog društva. Dominantne etnonacionalne politike u Bosni i Hercegovini svojom aktualnom retorikom stalno se vraćaju u prošlost. Upravo evocirajući one elemente iz prošlosti koji imaju konfliktni potencijal te etnonacionalne politike prijete da i budućnost ovih prostora bude poput te prošlosti – konfliktna i ispunjena mržnjom.

Umjesto zaključka

Protekle dvije godine su označile uspostavu novih odnosa i bitne geopolitičke promjene u svijetu i u Evropi. To se prije svega odnosi na jačanje onih ideoloških vrijednosti koje insistiraju na nacionalističkom prefiksu i principu, što može utjecati na etabliranje i intenziviranje političke prakse utemeljene na zatvorenosti i odvajanju, te na konceptima nacionalnog teritorija, moći i identiteta. Takva ideološko-politička praksa označava preferiranje kulture pamćenja koja selektivno revitalizira slike prošlosti s ciljem opravdavanja sadašnjih i budućih, uglavnom, nacionalnih interesa.

Istovremeno ta praksa neprestano kreira neprijatelje. Oni se pojavljuju kao pripadnici drugih nacija i u nacionalnim ideološkim matricama predstavljene su kao arhetipski protivnici. Politički diskurs, u tom kontekstu, insistira na distanci i razdvajanju, a često poprima oblike agresivnog i netolerantnog poziva na diskriminaciju i konflikt. Jačanje ovih ideoloških i političkih snaga utječe na razvoj događaja u EU, a posebno na ono što će se dešavati na njenoj periferiji.

A Bosna i Hercegovina upravo pripada toj periferiji. Podijeljeno prema etnonacionalnim kriterijima, bosanskohercegovačko društvo još nije prevazišlo ratnu dramu niti je riješilo ključne unutarnje probleme. Politika podjele etnonacionalnih teritorija je etablirala takve odnose koji ne dozvoljavaju da Bosna i Hercegovina pristupi EU. Ujedno, takvi etnonacionalni ideološko-politički koncepti stalno vraćaju Bosnu i Hercegovinu u prošlost, čineći i njenu budućnost neizvjesnom.

Literatura

- Anderson, B. (1990): *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hobsbawm, E. J. (1983): Introduction: Inventing Traditions in E. J. Hobsbawm and T. O. Ranger (eds.) *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuljić, T. (2006): *Kultura sećanja – teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja štampa.
- Lovrenović, I. (2010): *Unutarnja zemlja, kratki pregled kulturne povijesti Bosne i Hercegovine*. Zagreb-Sarajevo: Synopsis.
- Tabak, E. (2015): „Downloading plug-ins for nationalism and cosmopolitanism“. *The British Journal of Sociology*, 66(3), 401-419.
- Tejlor, Č. (2000): *Prizivanje građanskog društva*. Beograd: Beogradski krug.
- Ugrešić, D. (2002): *Kultura laži*. Zagreb: Konzor. Beograd: Samizdat B92.
- Vlaisavljević, U. (2012): *Avetinjska stvarnost narativne politike*. Sarajevo: Rabic.
- Vlaisavljević, U. (2013): *Etnopolitika i građanstvo*. Mostar: Udruga građana „Dijalog“ Mostar.
- Žižek, S. (2011): *Tihi sugovornici Lacana*. Zenica: Bosansko narodno pozorište.

FUTURE AS A PAST

Summary

The changes that have marked the world in the past two years indicate the establishment of new geopolitical relations and a new paradigm. It is about strengthening the ideological and political practice based on the principles of nationalism and territory. This can have significant consequences on the security situation in the world and in Europe. It may particularly expose places such as Bosnia and Herzegovina, which is dominated by the politics of nationalism, generating ethnic hatred and division.

Key words: ethno-national, ideology, paradigm, territory, division